

'Para sanatı yuttu!'

Necmi Sönmez *Paris Tecrübeleri - Ecolé de Paris ve Çağdaş Türk Sanatı: 1945 - 65* kitabında, Fransız başkentinde çalışmış önemli sanatçılarımızın izini sürüyor.

TURGAY FİSEKÇİ

Paris, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerinde örnek alınan bir konuma sahip. Bu kente yerleşmiş sanatçılar hakkında çalışmaya nasıl karar verdin?

1988'de öğrenciyken müzeleri görmek için gittiğim ilk kent Paris'ti. Avni Arbaş, Tiraşe, Selim Turan ile İstanbul'da açtıkları sergilerde tanışmıştım. Paris'e gidince Abidin Dino, Hakkı Anlı, Albert Bitran'la tanışmak, atölyelerini ziyaret istedim. O kısa konuşmalarda onlara hayran kaldığıma, atölyelerindeki ilginç insanların merakımı kamçıladığına gördüm.

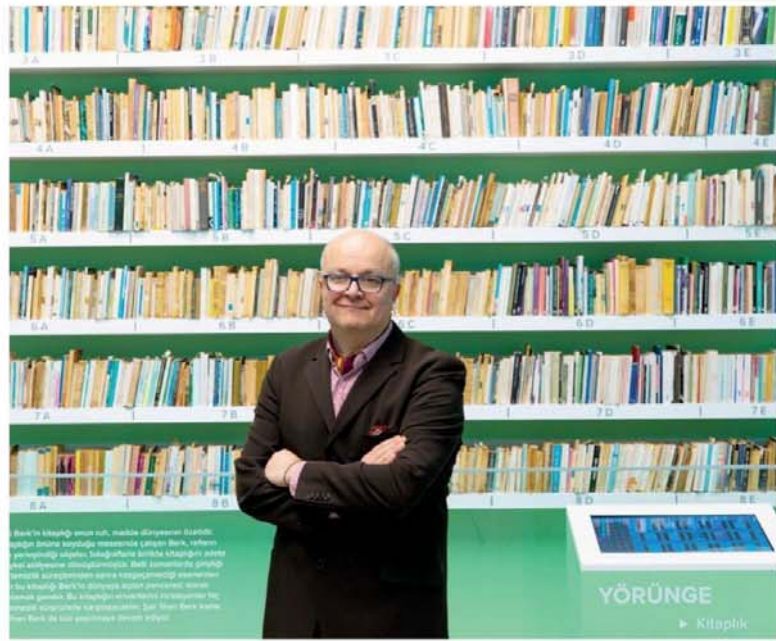
1989'da sanat tarihi doktorası için Heidelberg'e gittiğimde de aklımda hep Paris vardı. Yüksek lisans tezimi 1950'li yıllardaki Alman sanatı üzerine hazırlarken, bizzimkilerin de aşağı yukarı aynı dönemde açtıkları sergilere ve halkanında yazılmış yazılara rastlıyorum, şaşırıyordum.

Yavaş yavaş onların Paris ortamında epeyce söz sahibi olduklarını gördüm. Ama haklarında ne Fransız ne de Türk sanat tarihinde yazılmış bir kitap, doğru dürüst bir inceleme vardı. Bunun için o yıllara ait afiş, davetiye, katalog, dergi, gazete kütüphanelerini toplayıp onları incelemek gerekiyordu. Paris'teki efemera dükkanlarında, ikinci el kitapçılarda, pıt pazarlarında bu malzemenin peşine düştüm.

Kimse ilgilenmediği için litografler, gravürler, halta kâğıt üzerine yapılmış resimlerde müthiş ucuz satılıyordu. Onları toplayarak bir arşiv oluşturdum. Bu arşiv çalışması daha sonra onlar hakkında katalog yazıları yazmama, sergiler hazırlanmasına kapı araladı. Bir şekilde onların çekim alanına girmiştim. Sonra baktım ki elli yaşına doğru ilerliyorum, bu arşivi tekrar elden geçirip, bir kitap hazırlamayı düşündüm.

'500'E YAKIN SANATÇI PARİS'E EĞİTİM ALDI'

Hem Osmanlı, hem de Erken Cumhuriyet dönemlerinde Paris'e eğitim için gönderilen sanatçılarımız var. Onlarla 1945 sonrasında Fransız başkentine gidenler arasında nasıl bir farklılık var? Onları

Paris'e çeken özellikler nelerdi? Neredeyse tamamı Galatasaray, Saint-Benoit gibi Fransızca eğitim veren liselerde okumuşlar. Dil bilmeleri onları Fransa'ya yönlendiren bir öge olabilir mi?

Sayca kesin olmamakla beraber, 18. yüzyılın ikinci yarısından 1950'ye kadar neredeyse beş yüze yakın sanatçı devlet ya da kendi imkânlarıyla Paris'e giderek eğitim alıyor. Azımsanamayacak bir sayı. Ancak bunların neredeyse tamamı akademik bir eğitim alıp geri dönüyor, sonra da sanat kariyerlerini öğretici olarak sürdürüyorlar. 1945 sonrasında gidenler ise dönmek üzere Paris'e yerleşerek, bağımsız bir konuma geçiyorlar.

'TÜRK SANATI ONLARLA ÖZGÜVEN KAZANDI'

Onların bu sırada Paris'te bulunan öteki sanatçılarla kurdukları diyalog son derece önemli. Yaptıkları resimlerde, heykellerde son derece açık olarak görülüyor ki, Paris'te geçerli olan sanat dilini yakalayarak ilk kez Batı ile Türkiye arasında eş zamanlı bir diyalog kuruyorlar.

Bu diyalogun önemi nerede yatıyor? O zamana kadar Türk sanatı ve sanatçıları öğrenci konumunda. Çünkü bir şe-

kilde eğitim aldıkları hocaların izindeler, sanki Paris'te başlarını toprağa sokup yaşıyorlar. 1945-65 arasında buraya yerleşenlerse etraflarında olup bitenleri son derece dikkatli izleyerek o dönemin sanatına sesini, solğunu yansıtan işler gerçekleştirip birçok olguyu deneyimleyerek kendilerini ve Türk Sanatını özgürleştiriyorlar.

Onların üretmiş oldukları eserlerin başka sanatçılardan aşağı kalır yanı olmadığı gibi kaligrafî, çini, ebru gibi geleneklerden beslenen etkileyici bir görsel dil geliştireyorlar. Kitap zaten bu diyalogu farkı sorulardan yola çıkarak ayrıntılı olarak ele alıyor.

Bu sayede Türk Sanatı üzerindeki komplekslerden sıyrılarak bir özgüven kazanıyor. Nejat Devrim, İlhan Koman, Mübin Orhon, Fahrelnissa Zeid, Albert Bitran, Tiraşe başta olmak üzere Paris'e yerleşenlerin yakaladıkları çağdaş anlatım biçimi, yenilikçi ve dinamik kimliğiyle, sanat tarihinde müthiş bir görsel fırtına yaratıyor.

İstanbul sanat ortamı bu sanatçıları nasıl değerlendirdi? Bir çoğu vatandaşlıktan atıldığı için ve politik nedenlerden uzun süre Türkiye'ye gelmiyorlar.

Doğru ama eserleri çok sık olmasa da geliyor, gelebiliyor. Nedim Günür, Av-

ni Arbaş daha 1951'de küçük ölçümlü resimlerini göndererek İstanbul'da sergiler açıyorlar. Ancak işin doğası gereği onları en yakından izleyenler Türkiye'deki arkadaşları oluyor. Ama o yıllarda İstanbul'da sergi olanığı son derece kısıtlı ve ancak büyük özverilerle sergiler açılabilirdi.

SANAT PİYASASININ BEZİRGANLARI

Parisli sanatçıların eserlerine gerçek ilgi 1980'den sonrasında gösteriliyor. Tuhaf ama bu sanatçılar 1950'lerde Paris'te, en ileri galerilerde, müzelerde sergilenirken eserleri ancak 1980-90'larda Türkiye'de görülmeye, toplanılmaya başlıyor. Yani onların kaynağını galericisi, müzayedecisi, fuarcısı, ayakçısıyla sanat piyasasının bezirganları yedi, yemeğe de devam ediyor.

Bu biraz da ülkemizde müze kültürünün olmamasından kaynaklanıyor mu? Var olanların durumu işler acısı, Ankara Resim Heykel müzesi soyuldu resmen. İstanbul'daki koleksiyon ise neredeyse yirmi yıldan beri depolarda bekletiliyor. İstanbul'da resim görebileceğimiz yer yok gibi.

Müzecilik ne yazık ki bizim alanımızda doğru dürüst yürütmüyor. Müzelerin eserleri korunmasının ötesinde bir değerlendirme sistemi oluşturarak, öğretici, sorgulayıcı olmaları gerekirdi. Çok iyi koleksiyonlara sahip olan devlet müzelerinin çalışmaması, özel müzeciliğin henüz emekleme devrinde olması da dönemsel bir sıkışıklık yarattı.

DÖNEMSEL SIKIŞIKLIK

Dönemsel sıkışıklık derken tam olarak dile getirmek istediğin nedir?

Sanat piyasası 2000-2015 arasında hiçbir dayanağı olmaksızın yüzde iki yüze varan fiyat artışına gitti. Bu sanatın kara paranın aklanması için de kullanıldığını altını çizen bir durum olduğu için, sanat eseri bakılan, zevk ve heyecan alınan bir değer olmaktan çok, spekülasyon objesi olarak algılandı. Sanat para yuttukça, para da sanatı yuttu.

Bu aynı zamanda sahte resim olayını da tetikleyen değil mi? Fikret Mualla'nın ardından geçenlerde Mübin Orhon'un sahtelerinin olduğu söylendi.

Ne yazık ki doğru. Üç gün önce Bitran'ın, Zeid'in sahtelerini gördüm. Bütün yanı sıra sanatçıların atölyelerinden çalınan, yağmalanan eserler de olduğuna unutmamak gerekiyor. Parisli sanatçılar büyük zorluklarla, çoğu kez Türkiye'ye rağmen, bir varoluş mücadelesi verdiler. Bu çabaya karşı tarihsel sorumluluğumuz olduğumu düşünüyorum. Onların sergileri yapıldıkça, haklarında kitaplar yayımlandıkça farklılıkları, değerleri daha da iyi kavranacak.

Paris Tecrübeleri - Ecolé de Paris ve Çağdaş Türk Sanatı: 1945 - 65 / Necmi Sönmez / Yapı Kredi Yayınları / 304 s. / 2019.